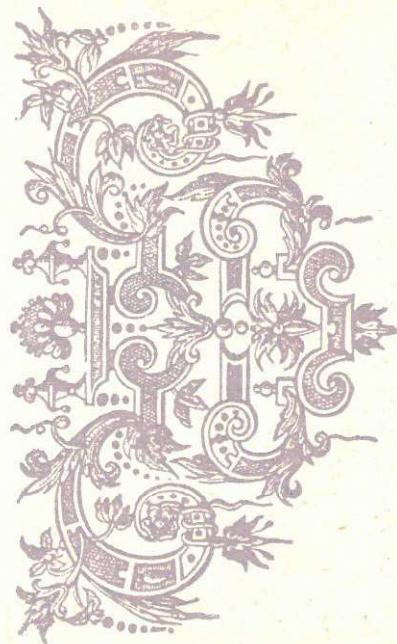
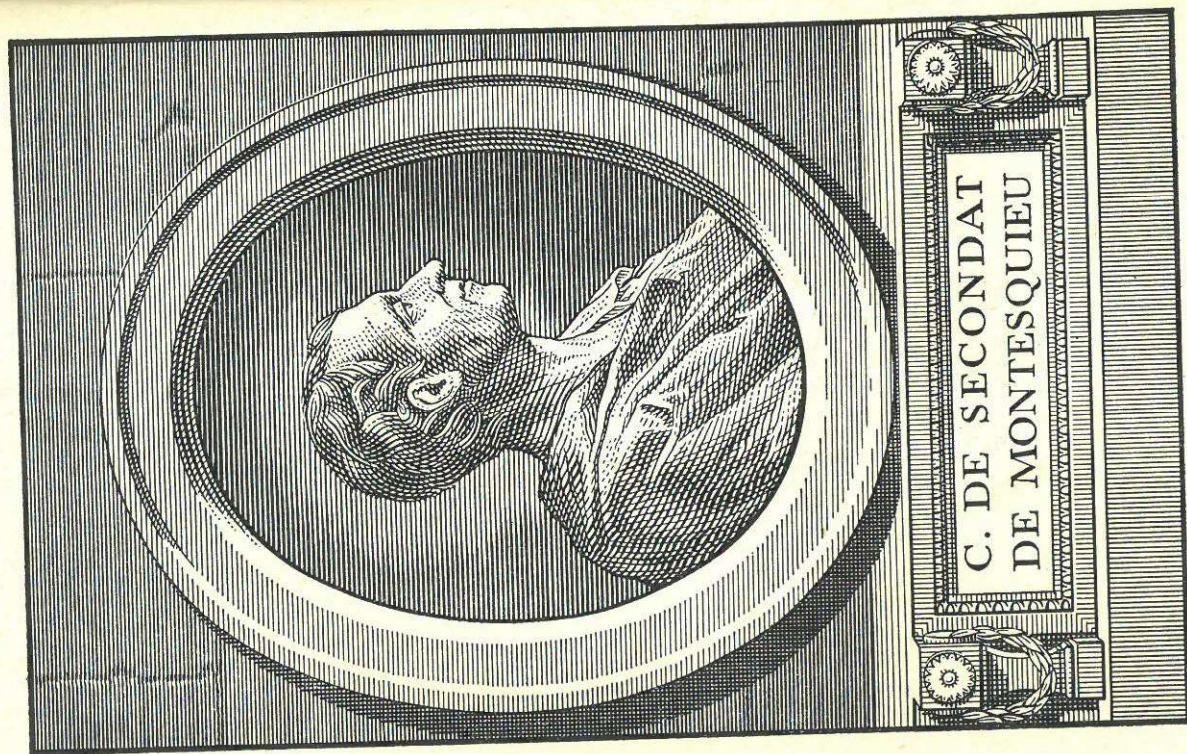

MONTESQUIEU

PERSKÉ
LISTY

Státní nakladatelství
krásné literatury, hudby a umění
Praha 1955

valy, a že se jejich nápady postupně doplňují. Často se jim zlobí zdvojnásobovat mé starosti; dávají mi prozradit klamná důvěrná sdělení: brzo slyším, že se okolo těchto zdí objeví mladý muž; jindy zas, že bylo slyšet nějaký hluk nebo zas že se má odevzdat nějaký dopis. To vše mě znepokojuje a ony se smějí tomuto nepokoji: jsou potěšeny vidouce, že se takto sám trápím. Jindy zas mě upoutávají za svými dveřmi a přikloňují ve dne v noci: dovedou předstírat nemoci, mdloby, leknutí; mají dost záminek, aby mě vedly, kam až chtějí. V takových okolnostech je nutná slepá poslušnost a bezmezná ochota: odmítnutí v ústech člověka, jako jsem já, bylo by čímsi neslýchaným, a kdybych zakolísal v poslušnosti k nim, měly by právo mě ztrestat. Raději bych ztratil život, drahý Ibbí, nežli abych klesl k tomuto ponížení.

To není ještě vše: nejsem nikdy jist, že se těším jediný okamžik přízni svého pána; mám v jeho srdci tolik nepřítelkyní, které myslí jen na to, aby mě zahubily. Ony mají čtvrthodinky, kdy já nejsem vůbec slyšen, čtvrthodinky, kdy se nic neodepře, čtvrthodinky, kdy jsem vždy v neprávnu. Vedu do lůžka svého pána ženy podrážděné. Myslí, že se tam pracuje pro mne a že mě postavení je silnější. Mám se všeho obávat od jejich slz, od jejich vzdechů, od jejich objetí, ba i od jejich rozkoší: jsou na místě svých triumfů; jejich vnady se mi stávají strašnými; přítomné služby smažou v okamžiku všechny mé služby minulé a nic mi nepaže ručit za pána, který již nepatří sám sobě.

Kolikrát se mi stalo, že jsem šel spat v přízni a vstal jsem v nemilosti! Co jsem učinil v den, kdy jsem byl tak nezastouženě mřskán okolo seráje? Nechal jsem ženu v náručí svého pána. Jakmile viděla, že je rozohněn, vyčila proud slz; naříkala a zařídila své nářky tak, že rostly úměrně s láskou, kterou vzněcovala. Jak bych byl mohl obstát ve chvíli tak nebezpečné? Byl jsem ztracen, když jsem se toho nadál nejméně; stal jsem se obětí milostného smlouvání a dohody, kterou vytvořily vzdechy. Toť, drahý Ibbí, kruté postavení, v němž jsem vždycky žil.

Jak jsi Ty šťasten! Tvé služby se omezují jedině na osobu Uzbekovu. Je ti snadno líbit se mu a udržet se v jeho přízni až do posledního z Tvých dnů.

V seráji isfahánském posledního dne měsíce safaru 1711.

DOPIS 10.

Mítrzá svému příteli Uzbekovi v Erzerumu.

Byl jsi jediný, který mě mohl odškodnit za nepřítomnost Rizovu; a jedině Rizá mohl mě utěšit za Tvou nepřítomnost. Chybiš nám, Uzbeku: byl jsi duší naší společnosti. Jaké prudkosti je třeba, aby se přerušily závazky, které vytvořily srdce a duch!

Přeme se tu mnoho; naše rozepře se točí obyčejně okolo mravnosti. Včera šlo o to, jsou-li lidé šťastni rozkošemi a úkopi smyslů, nebo ctnostným životem. Často jsem od Tebe slychal, že se lidé narodili, aby byli ctnostní, a že spravedlnost je vlastnost, která jim náleží tak jako jsoucnost. Vysvětl mi laskavě, co tím chceš říci.

Mluvil jsem s molly, kteří mě svými místy z koránu uvádějí v zoufalství: neboť s nimi nemluví jako opravdový věřící, nýbrž jako člověk, jako občan, jako otec rodiny.

Sbohem!

V Isfahánu posledního dne měsíce safaru 1711.

DOPIS 11.

Uzbek Mítrzovi v Isfahánu.

Zřikáš se svého rozumu, abys zkoušel můj: ponižuješ se až tak daleko, že se se mnou radíš; myslíš, že Tě mohu

poučit. Drahý Mírzo, je jedna věc, která mi lichotí ještě více nežli dobré mínění, jež jsi o mně pojal: je to Tvé přátelství, které mi je zjednává.

Abych splnil, co mi předpisuješ, nepokládal jsem za nutné užít rozumování příliš abstraktního: jsou jisté pravdy, o nichž nestačí přesvědčit, nýbrž které také nutno dát pro- cítit. Takové jsou pravdy morálky. Snad Tě tato historická črta dojme více nežli subtilní filosofie.

V Arabii byl nárudek zvaný Troglodyti, pocházející od starobylých Troglodytů, kteří, mají-li pravdu dějepisci, se podobali spíše zvířatům nežli lidem. Tihle nebyli tak zve- deni: nebyli chlupatí jako medvědi; nesupěli; měli dvě oči; ale byli tak zlí a divocí, že neměli žádný pojem o slušnosti ani o spravedlnosti.

Měli krále cizího původu, který s nimi nakládal přísně, chtěje napravit špatnost jejich přirozenosti. Ale oni se proti němu spikli, zabili ho a vypudili celou královskou rodinu.

Když bylo po převratu, sešli se, aby si zvolili vládu, a po mnoha sporech vytvořili úředníky. Ale sotva je zvolili, stali se jim nesnesitelnými a zase je povražдили.

Osvobozen od svého jha, radil se tento národ již jen se svou divokou přirozeností; všichni jednotlivci se shodli v tom, že už nebudou poslouchat nikoho; že se každý bude starat jediné o své zájmy, neohlížeje se na zájmy druhých.

Toto jednomyslné usnesení přišlo všem jednotlivcům neobyčejně vhod. Říkali: „Nač se mám dít pro lidi, do kterých mi vůbec nic není? Budu myslet jenom na sebe. Budu žít šťastně; co mi záleží na štěstí ostatních? Opatřím si všecky své potřeby, a jen když je budu mít opatřeny, nebudu si lámat hlavu tím, že všichni ostatní Troglodyti jsou ubožáci.“

Bylo to v měsíci, kdy se osívají pozemky. Každý řekl: „Zorám jen tolik pole, aby mi poskytl obilí, kterého potřebuji k svému živobytí: větší zásoba by mi byla zbytečná; nebudu se plahočit pro nic za nic.“

Pozemky toho malého království nebyly stejné: jedny byly vyprahlé a pohorské, kdežto druhé, na území níže

položeném, zavlažovalo několik potoků. Toho roku bylo převeliké sucho, takže pole, která byla na vysokých místech, nedala žádnou úrodu, kdežto pozemky, které mohly býti zalévány, byly velmi úrodné. Tak skoro všecko horské obyvatelstvo pomělo hladem pro tvrdost ostatních, kteří odepřeli rozdělit se s nimi o úrodu.

Následující rok byl velmi deštivý; vysoká místa vydala neobyčejnou úrodu, ale nízko položené pozemky byly zaplaveny. Polovina národa křičela po druhé hladem; ale tyto ubožáci našli lidi tak tvrdé, jako dříve byli sami.

Jeden z předních obyvatelů měl velmi krásnou ženu; jeho soused se do ní zamiloval a unesl ji. Povstala z toho velká hádka a po mnoha nadávkách a ranách se dohodli, že požádají za rozhodnutí Troglodyta, který se, pokud trvala republika, těšil jistému jménu. Došli k němu a chtěli mu sdělit své důvody. „Co mi na tom sejde,“ řekl ten muž, „patří-li tato žena vám nebo vám? Musím zorat své pole; nepromarním snad čas tím, že budu rovnat vaše spory, starat se o vaše záležitosti a zanedbávat přitom své. Nechte mě, prosím vás, na pokoji a neobtěžujte mě již svými spory!“ Potom je opustil a odešel obdělávat své pole. Unosce, který byl silnější, přísahal, že spíše zemře, než aby vydal tu ženu, a druhý se vracel zoufalý a hluboce dotčen ne- spravedlností svého souseda a tvrdostí soudcovou, když tu potkal na cestě mladou a krásnou ženu, která se vracela od studně. Neměl již ženu; tato žena se mu zalíbila a líbila se mu mnohem více, když se dověděl, že je to manželka toho, kterého si chtěl vzít za soudce a který měl tak málo smyslu pro jeho neštěstí. Unesl ji a odvedl ji do svého domu.

Byl jeden muž, který měl pole dosti úrodné a vzdělával je velmi pečlivě. Dva z jeho sousedů se dohodli, vyhnali ho z domu a zabrali jeho pole; dohodli se, že se budou bránit proti všem, kteří by je chtěli uchvátit, a skutečně se takto udrželi několik měsíců. Ale jednoho z nich omrzelo, že se musí dělit o to, co by mohl mít sám, i zabil druhého a stal se jediným pánem pole. Dlouho jím nevládl: napadli ho dva jiní Troglodyti; byl příliš slab, aby se ubránil, a byl rozsekán.

Jistý Troglodyt, téměř zcela nahý, uviděl vlnu, která byla na prodej; zeptal se na cenu. Kupec si v duchu řekl: „Měl bych ovšem za svou vlnu chtít jen tolik peněz, kolik je třeba, abych si koupil dvě měřice obilí; ale prodám ji čtyřikrát tak drah, abych měl osm měric.“ Bylo nutno se podrobit a zaplatit žádanou cenu. „Jsem velmi rád,“ pravil kupec, „budu mít nyní obilí.“ „Co pravíte?“ odtušil kupující. „Potřebujete obilí? Mám na prodej. Jen cena vás snad poněkud překvapí: neboť vězte, že obilí je neobyčejně drahé a že skoro všude je hlad. Ale vraťte mi mé peníze a já vám dám měrici obilí: neboť jinak vám ho nevydám, i kdybyste chtěl hladem.“

V kraji zatím zuřila krutá nemoc. Ze sousední země přišel tam dovedný lékař a podal své léky tak vhodně, že uzdravil všechny, kteří se světili jeho rukám. Když nemoc přestala, šel požádat všechny, které ošetřoval, o mzdu; ale všude ho odbyli. I vrátil se do své země a přišel tam umořen únavou tak dlouhé cesty. Ale brzo potom se dověděl, že se táž nemoc ohlásila znova a sužuje tuto nevděčnou zemi víc než kdy jindy. Tentokrát šli k němu a nečekali, až on přijde k nim. „Hleďte,“ řekl jim, „lidé nespravedliví! Máte v duši jed smrtelnější nežli ten, z něhož se chcete uzdravit; nezasluhujete, abyste zabírali místo na zemi, protože nemáte vůbec lidského citu a protože zákony spravedlnosti jsou vám neznámy. Věřil bych, že urážím bohy, kteří vás trestají, kdybych se protivil spravedlnosti jejich hněvu.“

V Erzerumu 3. dne měsíce džumádti 2, 1711.

DOPIS 12.

Uzbek témuž v Isfahánu.

Viděl jsi, drahý Mírzo, jak Troglodyti zahynuli právě svou špatností a stali se obětmi svých vlastních nespravedlností. Z tolika rodin zůstaly toliko dvě, které unikly neštěs-

745-124116AL

tím národa. V té zemi byli dva muži velmi zvláštní: měli lidský cit; znali spravedlnost; milovali ctnost. Příměst jejich srdcí je spojovala stejně jako zkaženost ostatních; viděli všeobecnou spoušť a dojem z ní se projevoval jen soucitem; to byl důvod nového spojení. Pracovali se společnou starostlivostí pro společný zájem; neměli jiných různic nežli ty, které se rodí z laskavého a něžného přátelství; a v nejdolejšími místě země, odloučení od svých soukmenovců, nehodných jejich přítomnosti, vedli šťastný a klidný život. Zdálo se, že země rodí sama, vzdělávána tématu ctnostnými rukama.

Milovali své ženy a byli od nich něžně milováni. Všecka jejich pozornost platila tomu, aby vychovali své děti k ctnosti. Ukazovali jim neustále neštěstí svých soukmenovců a stavěli jim před oči tento tak smutný příklad; zvláště jim dávali pocítovat, že zájem jednotlivců je vždycky v zájmu obecném; že chtít se s ním rozejít znamená chtít vlastní zkázu; že ctnost není nic, co by nám mělo být obtížné; že ji nesmíme pokládat za trudnou námahu; a že spravedlnost vůči bližnímu je dobročinností vůči nám.

Měli brzo útěchu ctnostných otců, která záleží v tom, že mají děti, které se jim podobají. Mladý národ, který vznikl před jejich očima, vzrostl šťastnými snátky: rozmnožil se; stále vládla táž jednota a ctnost nejenže v množství nezslábla, nýbrž naopak byla posílena větším počtem příkladů.

Kdo by tu mohl vylíčit štěstí těchto Troglodytů? Národ tak spravedlivý musili bohové milovat. Jakmile otevřel oči, aby je poznal, naučil se jich bát a náboženství zjemnilo v mravech to, co v nich příroda nechala příliš drsného.

Zavedli slavnosti na počest bohů: chlapani a dívky, ozdobené květy, slavili je pod širým nebem svým tancem a souzvuky hudby. Potom se konaly hostiny, na nichž radost vládla neméně nežli střídmost. V těchto shromážděných mluvila prostá příroda: tu se lidé učili zadávat a přijímat srdce; tu panenský stud činil se zarděním překvapené doností, brzo však potvrzené souhlasem otců; a tu něžné matky rády předváděly zdaleka sladké a věrné spojení.

Chodili do chrámu, aby žádali bohy o přízeň; to neznamenalo o bohatství a obutý nadbytek: taková přání byla nehodna šťastných Troglodytů; ta si dovedli přáteli toliko pro své soukmenovce. Klečeli u stupňů oltářů jen proto, aby si vyprosili zdraví pro své otce, svornost pro své bratry, něhu pro své ženy, lásku a poslušnost pro své děti. Dívky tam přinášely něžnou obět svého srdce a nežádaly od nich jinou milost, než aby mohly učinit šťastným některého Troglodyta.

Večer, když stáda opustila pastviny a když unavení voli přivezli domů pluh, scházeli se a při střídání hostině opěvovali nespravedlnosti prvních Troglodytů a jejich neštěstí, ctnost, obrozující se s novým národem, a jeho blaženost. Slavili velikost bohů, jejich přízeň, vždycky nakloněnou lidem, kteří je vzývají, a jejich hněv, nevyhnutelný pro ty, kdo se jich nebojí; potom popisovali slasti venkovského života a štěstí stavu vždycky okrášleného nevinností. Brzo se oddávali spánku, jež nikdy nerušily starosti a zármuky.

Příroda neposkytovala méně jejich tužbám nežli jejich potřebám. V této šťastné zemi hrabivost byla cizí: dávali si dary, při čemž ten, kdo dával, byl vždycky přesvědčen, že je ve výhodě. Národ troglodytský se pokládal za jedinou rodinu; stáda byla skoro vždy pomíchána; jediná námaha, kterou si obyčejně ušetřovali, záležela v tom rozdělovat je.

V Erzerumu 6. dne měsíce džumádí 2, 1711.

DOPIS 13.

Uzbek témuž.

Nemohu Ti dost vypsát ctnost Troglodytů. Jeden z nich pravil jednoho dne: „Můj otec má zítra orat pole; vstanu o dvě hodiny před ním, a až půjde na pole, najde je již zorané.“

Druhý si v duchu říkal: „Zdá se mi, že se mé sestře

líbí mladý Troglodyt našich příbuzných; musím promluvit s otcem a pohnout ho k tomu, aby uzavřel tento sňatek.“

Jinému přišli oznámit, že mu zloději uloupili stádo: „To mě velmi mrzí,“ řekl, „neboť v něm byla jedna bílá jalovice, kterou jsem chtěl obětovat bohům.“

Jiného zas bylo slyšet, jak praví: „Musím jít do chrámu poděkovat bohům, neboť můj bratr, kterého můj otec tak miluje a jehož mám tak rád, nabyl zas zdraví.“

Nebo zas: „Ti, kdož vzdělávají pole, které sousedí s polem mého otce, jsou po celé dny vydáni žaru slunečnímu; musím tam vsadit dva stromy, aby si ti ubozí lidé mohli někdy jít do jejich stínu odpočinout.“

Jednoho dne, když bylo shromážděno více Troglodytů, stařec mluvil o jinochovi, kterého podezíral ze špatného skutku, a dělal mu proto výčitky. „Nevěříme, že se dopustil toho zločinu,“ pravili mladí Troglodytové; „ale jestliže jej spáchal, kež země poslední ze své rodiny!“

Jednomu Troglodytovi přišli oznámit, že mu dům vyloupili cizinci a všecko odnesli. „Kdyby nebyli nespravedliví,“ odušil, „přál bych si, aby jim bohové popřáli delší užitek z toho nežli mně!“

Tak veliký blahobyt nutně vzbudil závist; sousední národové se shromáždili a pod nicotnou záminkou se rozhodli uloupit jim stáda. Jakmile toto rozhodnutí vešlo ve známost, Troglodyti jim poslali vstříc vyslance, kteří k nim promluvíli takto:

„Co vám udělali Troglodytové? Unesli vám ženy, ukradli vám dobytek, poplenili vaše kraje? Nikoli: my jsme spravedliví a bojíme se bohů. Co si od nás žádáte? Chcete vlnu, abyste si udělali šaty? Chcete mléko našich stád nebo plodiny našich pozemků? Složte zbraně; pojdte mezi nás a my vám to všecko dáme. Avšak přisaháme při všem, co je nejsvětějšího, jestliže vstoupíte na naši půdu jako nepřátelé, budeme vás pokládat za národ nespravedlivý a naložíme s vámi jako s divou zvěří.“

Tato slova byla s pohrdáním odmítnuta; tito divoci ná-

rodové vstoupili ozbrojeni na půdu Troglodytů, o níž myslili, že jí hájí toliko jejich nevinnost.

Ale Troglodyti byli dobře připraveni na obranu: vzali ženy a děti mezi sebe. Byli udiveni nespravedlností svých nepřátel, a nikoli jejich počtem. Jejich srdce se zmocnil nový žár: jeden chtěl zemřít za svého otce; jiný za ženu a za děti; tento za své bratry; onen za své přátele; všichni za národ troglodytský. Místo toho, kdo vydechl naposledy, zaujal ihned jiný, který kromě společné věci měl ještě msť a smrt jednotlivcovu.

Takový byl boj Nespravedlnosti a Ctnosti; tito zbábělí národové, kteří hledali jenom kořist, nestyděli se prchnout a ustoupit ctnosti Troglodytů, i když jí nebyli dojatí.

V Erzerumu 9. dne měsíce džumádí 2, 1711.

DOPIS 14.

Uzbeč témuž.

Protože národa každodenně přibývalo, pokládali Troglodyti za vhodné zvolit si krále. Shodli se, že udělí korunu tomu, kdo je nejspravedlivější, a všichni obrátili oči na starce cühodného věkem a dlouhou ctností. Nechtěl se do-
stavit do jejich shromáždění; uchýlil se do svého domu, máje srdce sklíčeno smutkem.

Když k němu vyslali posly, aby ho zpravili o výsledku provedené volby, řekl: „Nedej Bůh, abych křivdil Troglodytům tím, že by se mohlo myslit, že mezi nimi není člověka spravedlivějšího nežli já! Udělujete mi korunu, a jestliže naprosto chcete, musím ji ovšem přijmouti; ale počítejte s tím, že zemru bolestí nad tím, že jsem při mém narození viděl Troglodyty svobodné a že je dnes vidím podrobené.“ Po těchto slovech jal se prolévat proud slz. „Něštastný den!“ pravil, „a proč jsem tak dlouho žil?“ Pak zvolal přisným hlasem: „Vidím dobře, co to je, ó Troglodyti! Vaše ctnost

počíná vás tížit. V dnešním stavu nemáte náčelníka a musíte být tedy ctnostnými proti své vůli: jinak byste nemohli existovat a upadli byste do neštěstí svých praotců. Ale toto jho vám připadá příliš tvrdé; chcete raději být podrobeni panovníkovi a poslouchat jeho zákonů, méně přísných, nežli jsou vaše mravy. Víte, že pak budete moci uspokojit svou ctižádost, nabývat bohatství a malátnět v zbábělé rozkoši a že nebudete potřebovat ctnosti, jen když se vystříháte velkých zločinů.“ Zarazil se na okamžik a slzy se mu řinuly více než jindy. „Nuže, co chcete, abych učinil? Jak je možno, abych něco poroučel Troglodytovi? Chcete, aby vykonal ctnostný skutek, protože mu jej příkazují, on, jenž by jej učinil přece beze mne a jedině ze sklonu své přirozenosti? Ó Troglodytové! Jsem na konci svého života; krev mi stydne v žilách; brzo zas uvidím vaše svaté předky. Proč chcete, abych je zarmoutil a abych jim musel říci, že jsem vás zanechal pod jiným jhem než pode jhem ctnosti?“

V Erzerumu 10. dne měsíce džumádí 2, 1711.

DOPIS 15.

První eumuch Járánovi, černému eumuchovi v Erzerumu.

Prosím nebe, aby Tě přivedlo zpátky na tato místa a vysvobodilo Tě ze všech nebezpečí.

Ačkoli jsem téměř nepoznal svazku, kterému říkají „přátelství“, a ač jsem se zcela zavřel sám do sebe, přece jsem kvůli Tobě pocítil, že mám ještě srdce, a zatím co jsem byl jako z kamene pro všechny ty otroky, kteří žili pod mými zákony, viděl jsem s potěšením, jak roste Tvé dětství.

Přišel čas, kdy můj pán na Tebe popatřil. Příroda ovšem ještě dávno v Tobě nepromluvila, když Tě železo od ní odloučilo. Nepovím Ti, zdali jsem Tě litoval nebo zdali jsem pocítil radost, že Tě vidím povznesena k sobě. Utišil jsem Tvé nářky a křiky. Zdálo se mi, že vidím, jak ses